

України в пріоритетних сферах дозволяють зробити прогноз, що Україна виконає свої зобов'язання з адаптації до завершення дії УПС. Відтак належне завершення процесу адаптації залежатиме від адміністративної спроможності впровадження адаптованого законодавства, а також практики застосування цього законодавства в судах. З огляду на сучасний стан цих вимірів адаптації, Україна потребуватиме значної допомоги з боку ЄС у цих питаннях у рамках подальшої угоди між нею та ЄС. Подальший розвиток стосунків між Україною і ЄС, на наш погляд, буде розвиватися в напрямі зміцнення співробітництва, яке відповідає першій опорі ЄС – розвитку транскордонного співробітництва, зони вільної торгівлі, науково-технологічного співробітництва тощо.

Література

1. Угода про Партнерство та Співробітництво між Україною та Європейським Союзом: Повний текст Угоди, підписаний у Люксембурзі 14 червня 1994 року. – К.: Представництво Європейської Комісії в Україні, 1998. – 69 с.
2. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України № 228-IV від 21 листопада 2002 року // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 3. – Ст. 12.
3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України № 1629-IV від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 29. – Ст. 367.
4. План дій Україна – Європейський Союз. – К.: ТОВ «Компанія Лік», 2005. – 40 с.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 червня 2005 р. № 201-р.
6. Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2005 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу // zakon.rada.gov.ua.
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. № 151-р.
8. Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2006 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу // zakon.rada.gov.ua.
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 р. № 90-р.
10. Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2007 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу // zakon.rada.gov.ua.

УДК 341.96:339.542

О.К. Вишняков

ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (АДАПТАЦІЙНИЙ АСПЕКТ)

Стало аксіомою, що гідний рівень умов життя людей та добробуту залежить у першу чергу від стабільного економічного зростання, а забезпечення такого зростання неможливе без використання переваг, які надаються через участь у міжнародному обміні ресурсами. Формами такого обміну виступають міжнародна торгівля товарами, послугами та об'єктами інтелектуальної власності, міжнародний рух інвестицій та трудових ресурсів, а характером обміну – ринковий або імперативно-розподільчий. У переважній більшості держави ведуть

глобальну міжнародну торгівлю та інвестування ринкового характеру, не виступаючи, як правило, суб'єктами торговельної чи інвестиційної діяльності. Для кожної такої держави глобальний вимір означає доступ до національних ринків товарів, послуг та інвестицій іноземних суб'єктів практично з усіх країн і, відповідно, національних суб'єктів практично в усіх країнах.

Важливішою умовою входження України у глобальний ринковий простір є імплементація нею як державою загальноновизнаних правових принципів. Такі принципи склалися як у в правовій доктрині, так й у формі норм (норм-принципів), що мають основоположний характер. На національному рівні вони віддзеркалюються в основоположних державних правових актах. Так, Конституція України передбачає підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальноновизнаними принципами і нормами міжнародного права (ст. 18). Поряд з основоположними суттєве місце займають принципи регулювання торговельної, інвестиційної та іншої економічної діяльності. Вони закріплюються галузевими міжнародними організаціями, у першу чергу міжнародними економічними організаціями, зокрема Світовою організацією торгівлі (СОТ). Хоча ці «галузеві» принципи не завжди повністю висловлюються нормативним чином і в остаточному вигляді формулюються доктриною, їх нормативний «будівельний матеріал» є настільки суттєвим, що їх зараховують до категорії норм-принципів.

Хоча діяльності СОТ у вітчизняній юридичній літературі приділяється дедалі більше уваги [1], системного теоретичного аналізу правил СОТ у співвідношенні з правом України не проведено. Але такий аналіз стає тим необхіднішим, чим актуальнішим стає питання приєднання України до СОТ та процесу гармонізації її законодавства до СОТівських правил як до, так і після приєднання. Завданням цієї статті є виявлення співвідношення між принципами СОТ та принципами публічно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності за законодавством України.

Правила СОТ, як відомо, містяться в актах, що були опрацьовані станом на 1994 рік у результаті Уругвайського раунду переговорів у рамках Генеральної угоди з тарифів і торгівлі та створення СОТ [2], і прийнятих у подальшому рішеннях у рамках СОТ [3]. Правила СОТ регулюють економічні відносини між державами, а також у кінцевому підсумку – відносини між державою, з одного боку, і приватними суб'єктами (резидентами чи нерезидентами) – з іншого, тобто прямо чи опосередковано надають відносинам публічно-правового характеру. Ці правила мають інтеграційний характер, бо спрямовані на зміну існуючих національних законодавств та судової практики заради як їх взаємної гармонізації, так і гармонізації з єдиним правовим стандартом – так званим «кодексом СОТ», адаптації національного права до правових умов єдиного торговельного простору. Інтеграційний характер правил СОТ означає, що держави-кандидати до членства в СОТ повинні провести штучні зміни свого законодавства, які, з одного боку, можуть зашкодити інтересам певних кіл, груп національних виробників, галузей, а з іншого – принести користь іншим колам, групам та галузям, але з точки зору загальнонаціональних інтересів зазначені зміни є позитивними.

Серед правил СОТ виокремлюються принципи, якими мають керуватися країни-члени СОТ у торгівлі товарами, послугами та об'єктами інтелектуальної власності: свободи торгівлі, взаємних поступок та недискримінації. Щодо товарів виокремлюється також принцип свободи транзиту. Принципи є базовими ідеями, заради реалізації яких як загальних правил поведінки держав створено СОТ. Принцип свободи торгівлі спрямований на пошвидшення торгівлі та прискорення економічних процесів у країнах-учасницях СОТ, а отже, – на підвищення ефективності економічних відносин між приватними суб'єктами-резидентами країн СОТ, а також між ними та суб'єктами-резидентами країн, що не є членами СОТ. Принцип взаємних поступок, який означає усунення торговельних обмежень через взаємні поступки, має наслідком своєї реалізації значне пошвидшення торгівлі та прискорення економічних процесів у країнах-членах СОТ, а отже, збільшення прибуткових надходжень за однаковий відрізок часу, тобто в кінцевому підсумку – підвищення ефективності економічних відносин між приватними суб'єктами-резидентами різних країн. Принцип недискримінації вимагає вжиття заходів, згідно з якими «нерезидентські» товар, послуга, об'єкт інтелектуальної власності користуються режимом не гіршим порівняно з товаром, послугою чи об'єктом інтелектуальної власності резидента або нерезидента будь-якої третьої країни, тобто режимом найбільшого сприяння та національним режимом (Статті I і III Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, Стаття II Генеральної угоди про торгівлю послугами, Статті 3 та 4 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності). Винятками з цих правових режимів виступають режими зони вільної торгівлі, митного союзу, режим прикордонної (прибережної) торгівлі (Стаття XXIV ГАТТ), захисні заходи (наприклад, Стаття XX ГАТТ, Стаття 8 ТРІПС), режим генералізованих тарифних преференцій (наприклад, встановлений Європейським Союзом щодо країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою [4]).

Країни-члени СОТ зобов'язані не тільки дотримуватися принципів СОТ внаслідок свого членства, але й повністю (окрім факультативних угод СОТ) імплементувати їх шляхом набуття ними якості складової національного законодавства. Щодо країн, які не є членами СОТ (зокрема, Україна), то деякі з них або внаслідок міжнародних угод з третіми країнами чи їх угрупованнями, або в односторонньому порядку також дотримуються принципів СОТ. Так, важливим інструментом імплементации принципів СОТ у національне законодавство України є міжнародні договори, оскільки згідно з Конституцією України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ст. 9). Прикладом може служити Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС [5], ратифікована Верховною Радою України [6], згідно з якою її сторони погодилися додержуватися Статті V ГАТТ, де відображено принцип свободи транзиту, хоча при цьому зобов'язалися застосовувати не всі її пункти.

Іншим адаптаційним напрямом стало включення безпосередньо до законодавства України елементів, які є співзвучними принципам СОТ або наближеними до них. Так, Законом України від 16 квітня 1991 р. «Про зовнішньоекономічну

діяльність» [7] передбачено національний режим, режим найбільшого сприяння та спеціальний режим для іноземних суб'єктів господарської діяльності (ст. 7). Практично, це є відображенням принципу недискримінації щодо суб'єктів торговельної діяльності, який закріплено в документах СОТ. Нещодавно Закон було доповнено визначеннями національного режиму та режиму найбільшого сприяння щодо товарів [8], тобто визначеннями, що є співзвучними режимам, які відображають принцип недискримінації в ГАТТ як органічної частини «кодексу СОТ». Ці режими згідно із Законом запроваджуються для товарів, що імпортуються з держав-членів СОТ і мають походження з цих держав. Режим найбільшого сприяння також застосовується відносно товарів, що імпортуються з держав-членів СОТ, але мають походження з держав, що не є членами СОТ, з якими Україна уклала двосторонні або регіональні угоди про режим найбільшого сприяння.

Треба зазначити разом з тим, що формулювання національного режиму відносно товарів у Законі від 16 квітня 1991 р. не є тотожним СОТівському. Так, наприклад, у Законі йдеться про надання режиму не менш сприятливого, ніж для аналогічних товарів вітчизняного походження, тоді як у Статті III ГАТТ – про не створення захисту для вітчизняного виробництва. Відносно режиму найбільшого сприяння можна також відзначити нетотожність. Наприклад, у Законі йдеться про товари, що імпортуються, а у Статті I ГАТТ – також і про товари, що експортуються. Крім того, неясно, чи треба в практичній діяльності керуватися для правової кваліфікації режимів практикою та тлумаченнями, які склалися в рамках СОТ, бо існують інші практика та тлумачення. Таким чином, йдеться про різне змістовне наповнення принципів або різні межі використання в правилах СОТ та національному законодавстві України.

Ще один важливий напрям адаптації – це прийняття окремих правових норм або комплексних актів, які ліквідують у законодавстві прогалини, неприпустимі з точки зору принципів СОТ, наприклад Закон України про міжнародне приватне право [9]. До цього напрямку належать й заходи із скасування чи зміни норм, які суперечать принципам СОТ. Прикладом тут можуть служити дві парламентські «кампанії» з прийняття цілих пакетів «СОТівських законів» у 2005 та 2006 роках, які стали свого роду віддзеркаленням реалізації в Україні принципу взаємних поступок та лібералізації торгівлі (наприклад, у тому, що стосується Митного тарифу України).

Важливою якістю Закону від 16 квітня 1991 р. є те, що він закріпив норми-принципи власне зовнішньоекономічної діяльності (ст. 2), якими слід керуватися суб'єктам ЗЕД та іноземним суб'єктам господарської діяльності (на нашу думку, ними має керуватися й держава у процесі регулювання ЗЕД). Наведені в національному Законі норми-принципи тим чи іншим чином пов'язані з принципами ГАТТ/СОТ, хоча норм-принципів ЗЕД кількісно більше і вони відрізняються за формулюванням та спрямованістю. Так, принцип юридичної рівності й недискримінації означає заборону, крім передбачених законом, дій держави, результатом яких є дискримінація суб'єктів ЗЕД, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності за тими чи іншими ознаками (тобто і за озна-

кою резидентства), неприпустимість обмежувальної діяльності з боку будь-яких суб'єктів, рівний захист інтересів всіх суб'єктів ЗЕД та іноземних суб'єктів господарської діяльності. Хоча принцип недискримінації в праві СОТ стосується не тільки іноземних суб'єктів (Стаття II ГАТС, Статті 3 та 4 ТРІПС), але й товарів та послуг (Статті I та III ГАТТ, Стаття II ГАТС), в останньому випадку йдеться, як мінімум, про дискримінацію в кінцевому підсумку суб'єктів – виробників, продавців, покупців, експортерів, імпортерів, постачальників товарів, послуг та об'єктів інтелектуальної власності за ознакою їх резидентства. Таким чином, принцип рівного захисту інтересів усіх суб'єктів ЗЕД та іноземних суб'єктів господарської діяльності на території України згідно із законами України можна вважати адаптованим до принципу недискримінації в праві СОТ.

Треба зазначити, що деякі формулювання в тому сенсі, який у них закладався на момент прийняття Закону в 1991 році, вже втратили актуальність у зв'язку з набуттям Україною державної незалежності. Так, принцип виключного права народу України самостійно та незалежно здійснювати ЗЕД на території України потребує коригування згідно з новими політичними умовами (тим більше, що народ не був і не є суб'єктом ЗЕД). Проте він набуває нового значення з точки зору перспектив інтеграції України до ЄС або зважаючи на підписання Україною Угоди про Єдиний економічний простір з РФ, Білоруссю та Казахстаном [10], коли постає питання про передачу частини компетенції державних органів до відання наддержавних структур.

Деякі норми-принципи в законодавстві України потребують більш широкого формулювання. Так, принцип еквівалентності обміну та неприпустимості демпінгу потребує доповнення принципом дотримання міжнародних норм щодо субсидування експорту та інших форм державної підтримки. З другого боку, в умовах адаптації до норм СОТ та ЄС є потреба законодавчо закріпити принцип, згідно з яким держава забезпечує захист вітчизняного виробника товарів і послуг у рамках загальновизначених норм міжнародної торгівлі. Цей принцип відображав би інтеграційний підхід до збалансування внутрішніх інтересів на користь інтересів загальнонаціональних.

Процес наближення законодавства України про ЗЕД до принципів СОТ повинен у кінцевому підсумку привести стан законодавства про ЗЕД до такого рівня, коли не матимуть місця суперечності. Оскільки СОТ виступає як загальновизначена міжнародна торговельна система, принципи і норми СОТ створюють з теоретичної точки зору право СОТ як окрему правову систему. На нашу думку, як основний системоутворюючий чинник якраз і виступають принципи СОТ. Тому зазначений процес наближення потребує в першу чергу усунення суперечностей законодавства України про ЗЕД головним, базовим правилам СОТ, якими виступають принципи, що має завершитися якомога раніше до чи після приєднання України до СОТ, щоби усунути небезпеку виникнення дворівневої правової системи у сфері зовнішньої торгівлі та суттєвих правових колізій.

Публічно-правове регулювання відносин у сфері ЗЕД потребує також опрацювання принципів взаємовідносин учасників ЗЕД з державою (її органами).

Такими принципами мають бути, зокрема: самообмеження держави на користь учасника ЗЕД у процесі втручання держави в приватно-бізнесові стосунки резидентів різних країн та рівність учасників ЗЕД і держави перед законом у відносинах, які виникають у зв'язку із суб'єктністю держави в цих стосунках; презумпція невинності при доказуванні вини учасника ЗЕД (у тому числі нерезидента) у порушенні законодавства. Ці принципи та модус відносин не мають безпосереднього відображення в праві СОТ, але їх відображення в законодавстві України було б свого роду розвитком принципу СОТ щодо ринкової лібералізації торгівлі в контексті національного законодавства України. Такі норми-принципи можна було б іменувати «такими, що розуміються».

Література

1. Мальський О.М., Ягольник А.М. Міжнародне торговельне право: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 595 с.; Мозіль З. Правове регулювання міжнародної торгівлі в рамках Європейського Союзу. – Л.: Видавничий центр ЛНУ, 2005. – 199 с.; Мікієвич М.М., Мозіль З.М. Правове регулювання торговельних відносин між Україною та Європейським Союзом // Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України / За ред. В.Н. Денисова. – К.: Юстиніан, 2006. – С. 569-589.
2. The results of the Uruguay Round of multilateral trade negotiations: the legal texts, Geneva: GATT Secretariat, 1994.
3. General Council. Amendment of the TRIPS Agreement. Decision of 6 December 2005 – <http://www.wto.org>
4. Council Regulation (EC) No 980/2005 of 27 June 2005 applying a scheme of generalized tariff preferences // Official Journal of the European Union. – 2005. – L. 169. – P. 1.
5. Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, and Ukraine // Official Journal of the European Communities. – L. 49, February 19, 1998.
6. Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Закон України від 10 листопада 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 46. – Ст. 415.
7. Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
8. Про внесення змін до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»: Закон України від 16 листопада 2006 р. // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 233.
9. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.
10. Угода про формування Єдиного економічного простору від 19 вересня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 26. – Ст. 1738.

УДК 327(477)

О.М. Гладенко

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ БАГАТОВЕКТОРНОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Кожна держава на шляху свого розвитку неодноразово постає перед необхідністю вибору пріоритетів своєї зовнішньої політики. Вирішуючи це завдання, політичні еліти прогнозують вигоди перспективного співробітництва з різними зовнішньополітичними партнерами. Правильний та виважений вибір стратегіч-